

ŽEPNA
Beletrina

Igor Marojević

MAMINA ROKA

NASLOV IZVIRNIKA: MAJČINA RUKA

COPYRIGHT © IGOR MAROJEVIĆ 2011

COPYRIGHT © FOR THE TRANSLATION: S. FISCHER STIFTUNG BY ORDER OF TRADUKI

© BELETRINA (2017). VSE PRAVICE PRIDRŽANE.

BREZ PREDHODNEGA PISNEGA DOVOLJENJA BELETRINE JE PREPOVEDANO REPRODUCIRANJE, DISTRIBUIRANJE, DAJANJE V NAJEM, JAVNA PRIOBČITEV, PREDELAVA ALI DRUGA UPORABA TEGA AVTORSKEGA DELA ALI NJEGOVIH DELOV V KAKRŠNEMKOLI OBSEGU ALI POSTOPKU, VKLJUČNO S FOTOKOPIRANJEM, TISKANJEM, JAVNIM INTERAKTIVNIM DOSTOPOM ALI SHRANITVIJO V ELEKTRONSKI OBLIKI.

CIP - KATALOŽNI ZAPIS O PUBLIKACIJI

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA, LJUBLJANA

821.163.41-311.2

MAROJEVIĆ, IGOR

MAMINA ROKA / IGOR MAROJEVIĆ ; PREVEDEL JURIJ HUDOLIN. - LJUBLJANA : BELETRINA, 2017. - (KNJIŽNA ZBIRKA ŽEPNA BELETRINA)

ISBN 978-961-284-269-7

288739840

VSE INFORMACIJE O NAŠIH KNJIGAH SO DOSTOPNE TUDI NA: WWW.ZALOZBA.ORG

prevedel
Jurij Hudolin

OPOMBA

To ni zgodovinski roman niti roman o zgodovini, temveč o odraščanju nekega dečka, na katerega kmalu pade senca zgodovine. On, njegova družina in njeni nekdanji someščani nimajo nič skupnega z avtorjem, njegovo družino in njenimi nekdanjimi someščani.

M. I.

I
ŠOLA

1 POČITNICE

Mama me je močno zagrabila za roko. Panično je vzkliknila: »Potres! Obleci se! Hitro!«, čeprav se sama ni oblekla: bila je v spalni srajci.

Upiral sem se, vse dokler nisem tudi sam začutil, da se stanovanje maje kakor zob, ki ga je treba hitro izruvat. Takrat sem se zdramil in pomislil, da bi stekel na balkon in skočil. Če bi to hotel uresničiti, bi moral mimo mame, ki si je odločno slačila spalno srajco in si čez nedrček in hlačke oblačila obleko. Premislil sem si.

»Če ti Anka pravi *hitro*, potem pohiti!« je rekla mama in jaz sem vstal. O sebi je včasih govorila v tretji osebi.

Nekako mi je uspelo obleči kavbojke in majico, ko sem gledal okrog sebe. Opazil sem, kako se pojavlja veliko majhnih razpok ob dolgi in debeli neravni razpoki, ki je zazijala na steni. Ko so se dokončno izrisale, je bila stena podobna zemljevidu, na katerem je narisana velika reka in njeni pritoki. Omarica, ki je bila prislonjena ob steno, na kateri je bila *reka*, je bila na srečo nizka: prevrnila se je, toda mimo moje postelje. Vrata balkona so se odprla sama, brez pomoči kakršnikoli rok.

Potem se je vse umirilo in lahko sem videl tudi druge posledice potresa v moji sobici. Vrata omare so

skočila s tečajev in ležala na tleh. Prah, ki se je dvigal s preproge, na katero je treščil lesteneč, ki ga je zruvalo, je mamo spomnil, da je že nekaj časa ni stepala.

Ko je pobrala nekaj stvari in jih nabasala v torbo, me je hitro prijela za roko in stekla sva na ulico. V jutranji svetlobi, ki je še zbirala moč, da bi postala dnevna, sva stekla med ljudi in videla, kako kašljajo sredi oblaka prahu na velikem parkirišču. Potres ga je v centralnem delu razklal na dve dolgi, široki brazdi. Veliko parkirišče je bilo med našo stavbo, ki je bila novejša in je solidno zdržala potres, in eno manjšo, starejšo, ki jo je potres porušil in od koder so prinašali poškodovane, ki so bili videti mrtvi.

Padajoči kosi z neke stare hiše so razbili nekaj avtomobilov, na njihovih strehah in vetrobranskih steklih pa je ležala opeka in veliki kamni. Zidovje druge hiše se je ločilo, kakor da bi bilo iz lesa, ne pa iz betona.

Bila je nedelja, 15. aprila 1979. Zaliv Boke Kotorske je prizadel potres, ki je v Perastu poškodoval veliko starih hiš, šolo in tudi nekatere novogradnje. Uničil je veliko več starih hiš: novogradnje so bile v mestu redke. Čeprav bi moral popraviti nekaj ocen, da bi bil v osmem razredu odličen, sem bil vesel, saj se naslednjega dne šolski zvonec ne bo oglasil.

Molče sem poslušal, kaj govorijo tisti, ki so nehali kašljati. Izkazalo se je, da čakamo, da bodo zunaj centra postavili tabor, da bi sploh lahko kam šli. Neki človek je rekel, da je potres ubil njegovega soseda. Drugi je potožil, da je ostal brez vsega, neki sosed pa – da ga je potres zmotil pri britju.

Mama je med ljudmi, ki jih je bilo na parkirišču vse več, prepoznala starše nekaterih svojih učencev. Prosila je človeka z ostanki pene za britje na obrazu, naj me popazi, in se s še tremi *starši* vrnila v najino stanovanje. Po desetih minutah so se pojavili z najino garderobo in obutvijo ter z maminimi knjigami in higienskimi pripomočki. Te stvari so zložili v prtljažnik maminega citroëna, ki je po nekakšnem čudežu ostal nedotaknjen.

Ko so javili, da je izven mesta postavljen tabor, so se skoraj vsi prebivalci Perasta napotili tja. Z mamo sva s citroënom vozila za kombijem Rdečega križa, ki je vozil prvo rundo meščanov. V taboru bi morali počakati, da bodo poškodovane hiše popravljene in namesto porušenih zgrajene nove.

Takoj, ko smo se vselili v tabor in je val navdušenja, da smo prebegnili iz ogroženih domov, jenjal, se je pojavila kopica vprašanj: *Kaj pa, če kakšen nov potres podre tudi tabor? Kaj pa, če bodo z morja prišli veliki valovi in nas vse potopili?* Na ta panična vprašanja someščanov so odgovorni odgovarjali, da naj bi se zdaj zemlja in morje najverjetneje nekolikaj umirila. *Kaj pa, če nam kdo oropa hiše in stanovanja? Kaj pa, če, ko se vrnemo, potres spet prizadene to mesto?*

Odgovor je bil, da bo policija ujela vse tatove in da bodo nove, popravljene zgradbe zavarovane proti potresu celo do desetih stopenj na Merkalijevi lestvici. Toliko tudi tukaj ne bo udarilo. *Kako dolgo bomo živi v počitniških prikolicah?* To vprašanje je postavila moja mama. Nihče ji ni odgovoril: večina someščanov se je v taboru naselila v navadne šotore, jaz in ona

pa sva stanovala v počitniški prikolici. In še: v taboru smo otroci ves čas igrali nogomet, tisti starejši, ki niso pomagali civilni zaščiti pri postavljanju barak, pa so se pogosto zapijali. Čeprav so si ga tudi tisti, ki so pomagali civilni zaščiti, znali na smrt natočiti. Pijača, hrana, tobak, zdravila, nogometne žoge ... vse je bilo brezplačno.

V taboru sva preživela tri, štiri dni, mogoče cel teden. Takoj ko je slišala, da sta civilna zaščita in vojska očistili poti proti Hercegovini, je mama ob pomoči odgovornih vzela še nekatere stvari iz stanovanja, jih naložila v avtomobil in krenila sva na pot. Mene ni niti vprašala, ali si želim oditi iz Perasta. Takšna je bila: odločitve je vedno izrekala z nasmeškom, toda posvetovala se ni z nikomer. Ko se bil še deček mi je kupovala obleko, ki je bila vseč njej in bi jo rada videla na meni, čeprav sem ji nekoč rekel, da bi si namesto čevljev, čepice, hlač na rob in srajce z ovratnikom bolj želel superg, kavbojk in navadne majice. Vseeno pa sem, ko sva se vozila in mi je povedala, kam se je odločila, da greva, rekel: »Roka roki.« Te besede sem slišal od nje in tudi od drugih ljudi, ko se nekaj dogovorijo ali pa ko hočejo sporočiti, da jim je nekaj vseč ali prav. Mogoče pa sem jo samo tako razumel. Bistveno pa je, da sem se veselil, da beživa iz kraja, kjer zemlja predrzno ogroža najini življenji.

Ko sva s Citroënom krenila na pot, je bilo okrog cest z razpokanimi hrbtenicami vse polno prometne in vojaške policije. Ceste v Hercegovini pa puste. Grmenje zemlje in padanje kamenja, ki se je kotalikalo skozi železne mreže, se je nadaljevalo po že prej od-

lomljenih skalah in nanosih, ki jih civilna zaščita in vojska nista utegnili umakniti. Po taki cesti je mama vozila počasneje. Včasih je hitro pritisnila na zavoro. Čeprav niso bile poškodovane s potresom, Citroënu niso ustrezale niti srbske ceste, pogosto navadni kolovozi.

Najin beg z zelo muhastih tal v Vojvodino, kjer zemlja ni bila tako potresna, je trajal dva dneva. Ali tri. Mogoče je trajal celo dlje in nekaj noči sva prespala po raznih motelih. Potovala sva k mamini najstarejši sestri v Vrbas – mesto, v katerem je mama dolgo živela in v katerem sem se rodil.

Mojo teto so vsi klicali Bonja, ime pa ji je bilo Bojana. Tudi od mene je zahtevala, da jo kličem po vzdečku. To ni bil problem – roka roki.

Najstarejša teta je še vedno živela v hiši, v katero se je s starši in mlajšimi brati in sestrami po vojni preselila iz Crkvic, vasi blizu meje med Črno goro in Hercegovino. Bila je najstarejša od vseh otrok, potem sta se rodila Vidak in Stevan, pa moja mama Anka in Draginja, ki je živela v tujini. Pet, šest let po selitvi v Vrbas, se je rodil najmlajši otrok: Boško.

Z mamom sva tudi že prej živela z Bonjo pod isto streho. To je bilo od leta 1970, ko sem imel pet, šest let in sta se starša ločila. Mama se je z menoj iz dvosobnega stanovanja pri Oljarni, ki ga je pokojni oče dobil od države, vrnila v družinsko hišo k Bonji, babici Dušanki in dedku Šćepanu. Dedek je umrl leta 1974, babica pa leto kasneje. Že februarja 1976 sem tudi sam skoraj odšel za dedkom in babico: zunaj je bilo skoraj trideset pod ničlo in pljuča so se mi

ognojila. Ko sem se oznožil, sem občutil pritisk v sinusih. Potem so se v glavi pojavili motni obrisi in nejasne slike, ki so prihajale same od sebe. Pljuča so se mi pozdravila spomladi 1976. Dva, tri mesece po tem je mama dobila službo v Boki, saj je želela, da bi si na morju pozdravil pljuča. Zaposlila se je kot profesorica angleščine na kotorski gimnaziji. V Novem Vrbasu je bila samo učiteljica nemškega jezika. Od tam sva se preselila v enoinpolsobno stanovanje v Perastu, ki ga je moja mama takoj dobila od države.

Navkljub slabim cestam in utrujenosti neizkušene-ga voznika sva največ pet dni po potresu prišla v Novi Vrbas. Ko je mama videla Bonjo, kako v črnini veselo odpira dvoriščna vrata, je otrpnila. Pustila je citroën, da je brnel, in stopila ven. Z otrplim, toda svečanim nasmehom je sestri dala tri poljube. Imela je tudi moč, da je takoj po tem, ko je poljubila Bonjin obraz, poljubila tudi široka in visoka zelena dvoriščna vrata. Medtem sem se jaz objemal s teto.

Zdelo se mi je, da se je Bonja postarala: še bolj je bila siva kakor takrat, ko sem jo zadnjič videl. Po drugi strani pa je imela teta še vedno enako pokončno držo in redke gube za svojih šestinpetdeset let. Bila je višja od svoje petnajst let mlajše sestre, ki je imela povsem črne lase, nežne poteze obraza in bolj čvrsto telo: Bonja in Anka si sploh nista bili podobni. Mama se je vrnila v avtomobil in parkirala na dvorišču hiše, ki je bilo založeno z opekami. Za njim je bil prostor s svinjakom: prostor, ki so ga imenovali gospodarsko dvorišče.

Sama hiša je bila za moje pojme velika. Imela je štiri sobe, shrambo, dve kopalnici, kuhinjo in dolgo, zelo prostrano in zastekljeno predsobo, iz katere se je prišlo v vse sobe. Niti z najinim prihodom niso bile popolnjene, stropi pa so bili tako visoki, da bi, če bi se soba horizontalno razdelila, lahko dobili dve. Z ozirom na število stanovalcev je bil dom videti kakor za eno številko prevelik.

Dokler nisva prišla midva z mamo, so v hiši stanovali samo Bonja, moj bratranec Veselin in njegova žena Olivera. Veselinov oče, moj stric Vidak, je bil podoficir v Karlovcu. Sin je ostal v Novem Vrbasu, saj je v mestu spoznal Olivero, se z njo poročil in se zaposlil. Če ju je človek videl, je lahko razumel, zakaj sta skupaj: oba sta imela svetle lase in oči in blede polt – manj sta bila mož in žena in bolj brat in sestra. Mogoče tudi zato nista imela otrok.

Stanujoč pri Bonji, se je Veselin tako udomačil, da je iz skromne sobe naredil posebno stanovanje, iz dela shrambe pa tudi majhno stranišče. Prebil je celo debelo steno in vgradil vrata, ki so se odpirala na zadnje dvorišče, kjer sta bila svinjak in zazidan vodnjak. Tam je parkiral tudi svoj fiat 3000. Po značaju je bil problematičen, rad je pil in govorilo se je, da je začel celo pretepati svojo Oljo.

Hiša je bila še naprej videti, kakor da hrepeni po gostih, nihče pa ni mogel biti tako dobrodošel kakor jaz in mama. Prostora je bilo za vse še vedno dovolj.

Ko sta bila tam, se Veselin in Olivera nista premikala iz svojega majhnega dela hiše. Bonja je spala, gledala televizijo in poslušala radio v dnevni sobi, v

kuhinji pa kuhala. Mama je v veliki spalnici spala in me učila nemškega jezika, kasneje pa je tam tudi pripravljala program za šolsko leto. Prve dni po vrnitvi v Novi Vrbas sem v tej sobi živel tudi jaz. Spal sem v majhni postelji, naslonjeni ob steno, nasproti velike postelje, v kateri je spala moja mama. Počakal sem, da se navadim na hišo in njene nenavadne vonjave: na mešanico nekega močnega in neznanega vonja in vonja domačega mila, neslane vode, dvoriščnih opek in oddaljenega svinjaka. Šele potem sem zahteval, da se osamim: ker sva z mamo v Perastu spala v različnih sobah, tudi v Novem Vrbasu nisem hotel, da bi bilo drugače.

Mama me je prijela za roko in rekla, da si želi, da ostanem v sobi z njo. Vprašal sem jo, zakaj, če je v hiši toliko prostora. Mama mi je odgovorila, da ji je lepo, ko se spomni svojega otroštva v sreči in siromaštvu. Takrat je njih sedmero, ko pa se je rodil še Boško, osmero, bivalo v veliki spalnici. Če si bo sobo delila z menoj, se bo lažje spominjala svojega otroštva. Vprašal sem jo, zakaj si sobe potem ne deli z Bonjo. Rekla je, da si njena sestra želi spati v dnevni sobi, ona pa, Anka, da je odraščala v veliki spalnici.

Skoraj vsako noč v tem davnem času, polnem topline in siromašne sreče, se je mamina družina v tem prostoru nameščala na treh ležiščih. Babica in dedek sta včasih odhajala v neogreto dnevno sobo, da se malo osamita. Takrat sta se otrokom opravičevala, da jih gresta branit pred mišmi, ki so rožljale po kuhinji, ki je mejila z dnevno sobo. Stanovalci so včasih v slamnjače dajali orehove vejice in listje, da bi pobili

bolhe na ležiščih. Mama mi je pojasnila, da so na orehovo listje in veje te nadloge alergične.

Vprašal sem mamo, zakaj potem toliko sob, če jih je vseh osmero spalo v eni. Povedala je, da je bila dnevna soba, že odkar so se vselili, redno namenjena kosilom in sprejemu gostov. Eden izmed drugih prostorov je bil drvarnica in skladišče starega pohištva – shramba. To je bil ob kleti in podstrešju dotlej v hiši še edini prostor, ki ga nisem videl. Odkar sva prišla iz Perasta, je bila shramba večinoma zaklenjena, kolikor pa se lahko spomnim, je bilo tako tudi prej.

»Predvsem pa, ta soba je bila *narodno skladišče*,« je poudarila mama in nič nisem razumel. »V tistem času smo uporabljali samo dnevno sobo in jedilno mizo v njej, kuhinjo, veliko spalnico in kopalnico,« je dodala. »Ostali prostori dolgo niso imeli praktično nobenega namena.«

Od mame sem zahteval, da naj mi dovoli selitev v sobo njenega najmlajšega brata, mojega strica Boška. Rekel sem ji, da je spalnica, v kateri sva trenutno, tako velika, da je vedno vsaj malo prašna.

»To ni dobro za moja pljuča,« sem dodal in mama se je ugriznila v ustnico.

Zakašljal sem, pobral svoje stvari in pogledal mamo, kakor da se selim v kakšno drugo mesto ali vsaj v Stari Vrbas, ne pa v prostor, ki je bil od velike spalnice ločen samo s steno. Nisem mogel zdržati maminega pogleda in umaknil sem oči z njenega obraza: v kotu sobe sem zagledal kamin. Vprašal sem, od kod kamin v hiši. Pomislil sem, da imajo take stvari samo dobro stoječi ljudje.

Mama mi ni odgovorila. Bila je melanholična, ker se je vrnila v hišo, v kateri je živel od svojega petega leta do študija. Na to jo je stari kamin samo še bolj spominjal. Po študiju angleščine in nemščine, zakonu in ločitvi je v njegovi bližini preživela še nekaj let.

V nasprotju z ostalimi člani družine, ki so imeli svoje domove, je mamin najmlajši brat Boško že leta živel v Beogradu kot podnajemnik ali pa pri ženskah, s katerimi je hodil. Imel je službo: bil je varnostnik v nekem beograjskem nočnem klubu. Po maminih besedah je bil Boškov videz profesionalna deformacija: imel je široka ramena, mesnate roke in močne noge in popolnoma raven trebuh. Močnemu videzu je še bolj pristajalo, da si je zalizal kratke, črne in skuštrane lase, kakor pa da bi imel take, kakršne mu je dala narava.

Da ne bi ponoči vznemirjal stanovalcev, ko se je pozno vračal, je Boško v svoji sobici naredil vrata, ki so se odpirala naravnost na promenado, zato se je v to sobo lahko prišlo iz velike predsobe, vendar tudi naravnost od zunaj. Hiša je imela tako vhod z dveh ulic v centru Novega Vrbasa: Ulice Gustava Krkleca, ki so jo imenovali tudi Poštna ulica, in Ulice maršala Tita, imenovane tudi Ulica promenade, ki se je lahko videla tudi skozi okno velike spalnice.

V Boškovi sobi je bila postelja, ozka omara za obleko, dva stola, kredenca in zavesa, ki je zakrivala stekleno steno, ki se jo je dalo odpreti. Ta prostor sta mama in Bonja imenovali »fantovska soba.« Ime mi je bilo všeč, saj je pomenilo, da je moški vsak, ki živi v njej, zato tudi jaz, čeprav tedaj petnajstletnik.

Toda ime sobe me je tudi motilo, saj me je spominjalo na fantovske avanture mojega strica. Ko sem se vseлил, sem pod kredenco našel fotografijo. Na njej Boško v beli srajci objema dve nasmejani dekleti. Nista bili prav lepi, toda bili sta kar dve in Boška gledata na način, ki govori, da bi se obe ljubili z njim. To me je vzburilo.

Takrat sem pogosto onaniral in na to me je skoraj prignala tudi ta fotografija. To me je zmotilo. Po eni strani sem se vzburil, po drugi pa je bil na sliki človek, s katerim imava isto kri: vzburjenje je hitro minilo.

2 DOMAČE NALOGE

Mama je skoraj ves čas govorila o potresu: potres to, potres ono. Včasih je o njem govorila s strahospoštovanjem, včasih pa s prezirom. Na koncu je vse seštela in enostavno zaključila, da gre za dovolj resno stvar in da se je treba od nje za nekaj časa umakniti.

»Bolj varen boš, če boš nadaljeval šolanje v Novem Vrbasu, ki je sicer hladen, ni pa potresen,« tako je ugotavljala.

Če bi bil živ, bi oče gotovo nasprotoval. Čeprav po ločitvi ni živel z nama, je bil vse do smrti še kako prisoten v naši družini. Njegova ideja je bila, da se z mamu preseliva v Boko, ko sem leta 1976 dobil pljučnico z abscesom. To je bil eden redkih primerov, ko je mama poslušala mojega očeta Mijata. Potrebo po najini selitvi je znal tudi podkrepiti: poleg tega, da jo je opravičeval z mojim zdravjem, je imel vedno pripombe na Bonjino hišo. Ni rad prihajal vanjo in se je vedno mrščil, če jo je kdo omenil. Prav tako je zatrjeval, da je vedno bolje živeti med svojimi, v kakšnem izmed mest Boke, ki je polna priseljencev iz stare Hercegovine, kakor pa v čobodri, ki sta jo nudila Stari Vrbas in Novi Vrbas. In moj oče je, kakor tudi mama, izviral iz širše okolice Nikšića, ki so jo mnogi rojaki imenovali tudi stara Hercegovina, kakor tudi vso pokrajino do Pljevlje. Če bi lahko našel službo v Boki, bi

moj oče tudi sam živel in delal med svojimi rojaki v Perastu. Tudi Perast in bližnji Risan in Herceg Novi so šteli pod staro Hercegovino, čeprav redkeje. V Novem in Starem Vrbasu pa ni živel samo narod iz stare in nove Hercegovine, temveč tudi Bačvani, Črnogorci, Ličani, Krajišniki, Bosanci, Bokeljčani, Madžari, Rusini, Slovaki, Albanci, Lah, Nemci ...

Spomnil sem se, kako me je oče v otroštvu nekaj kratov pretepel. Tega mu nisem niti mrtvemu odpustil, zato sem nekatere stvari delal povsem nasprotno od njega. Trudil sem se biti celo sključen, da ne bi bil po postavi podoben svojemu pokončnemu očetu, s katerim sem si delil črne lase, črne oči in blede polt.

Veselil sem se, da ne bom živel tam, kjer je hotel pokojni Mijat: ker je mama zaključila, da je pomembneje, da se zaščitim pred potresom kakor pred novo pljučno boleznijo, in da je bolje, da sem v Vrbasu kakor v Perastu. In tudi luknja od gnojenja pljuč se mi je v tem času sama od sebe zaprla, kakor da je nikoli ne bi bilo. Drugače pa so se zaradi potresa in nastalega položaja otrokom v Perastu (verjetno pa tudi v drugih s potresom prizadetih mestih) ocene zaključevale navzgor. Tako so tudi meni popravili nekaj trojk in štiric, zato sem osmi razred končal z odličnim uspehom.

Kakor da bi bila profesorica v Novem Vrbasu in ne v Perastu, me je mama v Novem Vrbasu vpisala v prvi letnik gimnazije in me poučevala nemški jezik. Tukaj ne bom imel samo angleškega jezika kakor v Perastu, temveč še en tuji jezik. Kateri, je bilo jasno: mama je bila učiteljica nemškega jezika. Kmalu po tem, ko se

je odločila, da me bo vpisala na gimnazijo v Novem Vrbasu, je svoje znanje nemškega jezika prenašala name vsako jutro in vsak večer, od junija pa do konca avgusta.

Ni mi bilo všeč, da se učim jezika, ki je bil tako drugačen od meni znanih jezikov. Čeprav je mama zatrjevala drugače, se mi je zdelo, da se nemški jezik zelo razlikuje od angleškega. Ko sem že mislil, da sem se nekaj naučil, sem začel zamenjevati podobno zveneče besede. Nemško *wer* je bilo vse preveč podobno angleškemu *where*, prav tako *Wir* in *wie*, toda pomeni so bili povsem drugačni. Zato sem delal velike napake: ko je *takoj* postalo *kje*, *mi* pa *kako* – kar sploh ni imelo zveze s pametjo. Ko sem zmanjšal število osnovnih napak, so se vrstile manjše: motil sem se v glagolih *können* in *kennen* in začel zamenjevati podobno zveneče samostalnike. *Apfel* in *Appel*, *Haus* in *Haut* in še veliko stvari v tem stilu. Pogosto sem nalašč tvoril čudne stavke: *Jaz znam učiteljico*, *Jaz jem vabilo*, *Mi barvamo glavo*. Zamenjeval sem tudi besede, ki so razpadale na koren in sufiks in končnico, in sklone besed, ki so podobno zvenele, a niso razpadale. Da ne omenjam, kako me je medlo, da se v nemščini nekatere besede tvorijo tako, da se ena veže na drugo, celo tretjo ... In celo štiri črke za en glas? *Tsch* – č? Skoraj neverjetno. Zato sta me popadla bes ali prezir – odvisno, kako sem večerjal. Če je bila večerja povprečna, sem k uri nemščine prišel jezen. Če sem bil zelo nezadovoljen z večerjo, sem nemški jezik celo sovražil. Drugače pa nikoli nismo večerjali ob isti uri.

Ko me je mama učila nemščino, se je Bonja trudila, da naju ne prekinja. Bila je spoštljiva do svoje sestre Anke, ki jo je cenila kot bogatejšo, toda mlajšo žensko in mater samohranilko. In kot izobrazeno osebo: od vseh prisotnih sta edino moja mama in njen bratranec, imenovan Nikšičan, znala izgovoriti ime bolezni, zaradi katere so njuni rojaki, bratje Pešikan, umrli drug za drugim; »respiratorna insuficienca« sta z lahkoto izgovarjala samo moja mama in sorodnik.

Bonja je od vseh sorodnikov in gostov najbolj spoštovala prav njiju. Oba sta bila že na ošvrk vredna spoštovanja: profesorica Anka vedno v krilu in natančno zlikani dragi srajci, lepoticasta in diskretno našminkana črnolaska. Zdravnik Nikšičan je bil ves čas v obleki s kravato, razen kadar je bil doma – goste je sprejemal v hlačah in srajci, kravati in copatah, kar je, če vse vzamemo v ozir, dajalo znak resnosti. Kakor sta vtis resnosti dajala tudi njegova dva zlata prstana na desni roki, pozlačeni okvirji očal, ki jih je nerad jemal z obraza, sivkasti in vedno počesani rjavi lasje nad gostimi črnimi obrvmi, širok nos in tenke ustnice.

Nekolikaj manj od moje mame in Nikšičana je Bonja spoštovala poštno uslužbenko Čano Đukić in delavko v katastru Zaro Ojdanić. Čanine besede so v času poletne soprore izvabliale največ Bonjinega kimanja. »Nič ni lepšega, kakor pogasiti žejo,« je govorila poštna uslužbenka. »Nič ni hujšega kot to, da človek postane žejen« – in podobne stvari. Ko smo Čano stregli z vodo, teta ni škrtuharila. »Pusti jo, naj malo teče,« mi je vedno navrgla.

Ostale goste je Bonja imela za sebi enake ali malo pod tem. Zviška je gledala samo mojega bratranca Sergeja, sina mojega strica Stevana. Sergej je hodil v zadnji letnik srednje šole, čeprav se zaradi tega, ker je bil neroden in nemočen, kolikor le je bil visok, ne bi reklo, da je polnoleten. Niti po tem ne, da je vedno govoril o nogometu, s komerkoli je sedel. Zato ga Bonja ni spoštovala.

Mene je verjetno spoštovala najmanj od vseh. Drugače me je redno klicala v dnevno sobo – razen takrat, ko sem z mamom imel uro nemščine –, kadar smo imeli obiske, da bi goste postregel z vodo. Vseeno pa je bila tako velikodušna, da mi ni bilo treba dajati vedno istih kozarcev: pustila mi je, da sem iz kredence kdaj vzel tudi kozarec za vino ali pa kakšen najbolj navaden, tudi tak, na katerem je pisalo *eurokrem*. Potem sem šel v kuhinjo, natočil vodo in se vrnil v dnevno sobo, da bi postregel žejne goste. Sprejeli so, pili in mlaskali.

Prihajalo je veliko ljudi: nekoč sem jih naštel osem, od katerih se nihče ni najavil. Večina se jih je pred tem šla osvežit s sladoledom iz slaščičarne, ki so jo imeli Albanci iz Makedonije, katerih je bil center Novega Vrbsa poln. Potem so ljudje prihajali k Bonji, da bi si pogasili žejo in si oddahnili, posedeli in ob tobaku in kavi, ki jim jo je kuhala moja teta, izmenjali kakšno besedo. Sorodniki, ki so prihajali v Novi in Stari Vrba z avtobusom iz kakšnega drugega mesta, so jo obiskovali, ker je živela blizu avtobusne postaje. Veliko ljudi, večinoma sorodnikov, je k nam hodilo po obisku mestnih trgovin. Moja najstarejša teta je pred

penzijo delala v neki samopostrežni *Vojvodinaprometa*, Veselin pa je v neki trgovini iz iste verige meril in prodajal tekstil. Če so videli Vesa ali kakšno bivšo Bonjino prijateljico, so se mnogi sorodniki in prijatelji spomnili, da bi šli lahko obiskat tudi Bonjo. Vsaj nekaj takega so mnogi na začetku obiska govorili.

Spraševal sem se, zakaj Bonja čuti, da je toliko ljudem dolžna, da jih mora gostiti.

»Ta hiša je naša toliko, kot je njena,« mi je odgovorila mama, ko sem ji postavil to vprašanje. »Če pride kdo ljub in poznan in reče tvoji teti, da je žejen, mu je človeško pogasiti žejo z vodo iz naše hiše. Ti pa si najmlajši med nami in naravno je, da pomagaš Bonji. Doslej si bil mamina, zdaj pa boš malo tudi Bonjina desna roka,« je rekla in se na široko nasmehnila.

Takrat se je mama še izogibala temu, da bi mi naravnost povedala, da ne bova živela skupaj. Rekla je, da bova ločeno živela najdlje eno šolsko leto. V Boki bo učila do januarja ali septembra 1979. leta, vendar me bo pogosto obiskovala. Če bo udaril nov potres, se bo že znašla. Najbolj pomembno je, da sem na varnem jaz; in zame bo skrbela Bonja. Že do januarja ali najkasneje do septembra 1980. leta si bo mama našla službo v Novem ali vsaj v Starem Vrbasu. Bilo mi je kakor roka roki, da ne bom več živel v napol porušenem Perastu, ki ga je imel moj pokojni oče rad, bilo pa mi je hudo, ker bom mamom tako redko videval.

Da bi se potolažil, sem odšel na bazen. To sem počel tudi prej, da bi si popravil razpoloženje po urah nemščine, po strežbi Bonjinim gostom, kosilu ali pospravljanju sobe. Ob vsem drugem, kar sem moral delati,

sem vsak dan zategoval rjuhe in pregrinjalo na postelji, zlagal knjige in šolske zvezke, dajal garderobo v omaro in zaradi prezračevanja odpiral stekleno steno. Ker so mi različne obveznosti omečile samozavest in vtis, da sem v Novem Vrbasu zaščiten, sem jo pridobival v nečem novem: na novem kopališču. Prvo kot prvo: nisem se kopal v bazenu za otroke in najstnike, kjer so se namakali in škropili moji vrstniki. Bili so slabi plavalci z ravnice, jaz pa sem z izkušnjo življenja na morju šel naravnost na velik bazen. Novo- in Starovrbaši so ga imenovali »olimpijski«. Nisem pa znal, v primerjavi s stooctotnimi ravninci, zgolj dobro plavati, temveč sem se tudi odlično potapljal.

Na olimpijskem bazenu sem izvajal akcije potapljanja. Vse je bilo roka roki, le to ne, da nisem imel publike. Na bazenu je bilo veliko ljudi, ampak kakor da nihče ni hotel opaziti, kako se potapljam. Vendar sem tudi tako pridobival samozavest, čeprav ni dolgo trajala. Že ob večerji – nič od nje. Ko sem za mizo v jedilnici jedel pogrete ostanke kosila, sem začutil, da sem veliko manj vreden, kakor se mi je to zdelo na bazenu, saj sem početje na bazenu nadziral po svoji volji, tukaj pa obedujem hrano, ki jo je pripravila Bonja, in sem v to prisiljen.

Nad zeljem, boranjo ali koruznimi žganci nisem bil navdušen niti takrat, ko je bila jed sveže pripravljena. Te jedi so imele pogrete za večerjo še slabši okus. Vseeno je bilo nekoliko boljše s koruznimi žganci. Vendar niti to, da je Bonja v te pogrete ostanke dajala kajmak in še dodaten krompir, ni delalo čudes: nič od tega jih ni uspelo narediti okusnejše. Zelje ali boranja za ve-

čerjo pa je bilo: popolna neznosnost. Vse te jedi sem lahko v Perastu pozabil, saj se je moja mama naučila kuhati v Vojvodini. Zнала je pripravljati hrano, kakršne v Novem Vrbasu po potresu nisem več jedel, saj je za nas tri kuhala Bonja. V Perastu sem jedel mesne kroglice, kuhano piščančje meso, slaščice iz jajc in beljaka, cmoke, rezance z makom, melonine rezine, biskvite in štrudle, hrano, običajno za Vrbas, v Vrbasu pa hrano, običajno za Perast. Čeprav je bil zajtrk v Bonjini hiši tipičen za Bačko: kruh in razne priloge plus razni rezultati klanja svinj – okusna, toda za poletje težka hrana.

Bonja je mislila, da nam s kuhanjem dela veliko uslugo. Mogoče jo je delala moji mami, ki je zdaj lahko jedla isto kot v otroštvu. Tako se je vsaj lažje spominjala.

Nikoli nisem glasno protestiral, da jem proti svoji volji. Čutil sem, da če bom tiho, se mama ne bo smejala mojim napačnim odgovorom v nemščini in da jih zaradi njih ne bom slišal.

Konec avgusta 1979, nekaj dni, preden se je vrnila v Perast, mi je še pojasnjevala, kako se stavki v nemščini končujejo z glagolom. V bistvu me je učila še nekaj bolj zapletenega: kateri glagol mora biti na drugem mestu v stavku, kateri pa na zadnjem. Tistega dne sem opazil kovinsko ploščico, ki je bila pritrjena na dnu kamina. Na njej je bil napis *Bitte keine Abfälle in den Kamin werfen!*, ki me je, preden sem se začel učiti nemško, spominjal na hieroglif. Kasneje sem ugotovil, da to pomeni: »Prosimo, ne mečite smeti v kamin.« Vprašal sem mamo, če ni to morebiti odličen primer

uporabe glagola v nemškem jeziku. Odgovorila je, da ne, saj je to okrnjen stavek, zakaj, pa nisem razumel.

»Toda, kar zadeva uporabo glagola na koncu stavka, je primer vrhunski,« je pokimala in me pobožala po ramenu. Hotela me je nagraditi, saj sem vsaj do neke mere dojel bistvo.

»Ali nimajo kamina samo bogati ljudje?« sem rekel, mama pa je umaknila roko z moje rame. Odgovorila je, da sva na uri nemščine, ne pa zgodovine ali gospodinjstva.

Učeč se maminih lekcij nemščine od petega do osmega razreda, sem do polovice septembra capljaj za večino učencev. Ker prej nisem imel nemškega jezika, je mama konec avgusta odšla k ravnatelju gimnazije in se z njim dogovorila, da me profesorica nemščine sprašuje samo mimogrede in da bom na koncu polletja za zaključno oceno opravljal izpit iz tega predmeta.

Čeprav mamine lekcije niso bile najbolj zanesljive, to ni bila, roka roki, njena krivda. Trudila se mi je približati nemščino najbolje, kot je znala, in če lahko ocenim, je jezik še vedno dobro obvladala. Toda sredi poletja ni mogla nikjer kupiti učbenika za nemški jezik za prvi letnik srednje šole, zato sem snov jemal iz njenega priročnika, ki ga je našla v shrambi. Naslov te knjige je bil *Nemščina za turiste* ali *Nemščina v žepu* ali *Nemščina brez muk*.

Učbenik je v edino novo vrbaško knjigarno prišel šele v začetku septembra, ko je bila mama že v Perastu. Tako prvega znanja iz nemščine nisem dobil iz za to predpisane knjige, temveč iz navadnega priročnika. Posebej na začetku takega znanja ni bilo lahko

uveljavljati pri šolskih obveznostih. Na šolski, nagraščeni tabli je bil recimo neki navaden stavek, na primer *Jetzt bin ich in der Bibliothek, nicht du,** meni pa ga ni uspelo prepisati. Toda tudi če bi ga, bi se le malo spremenilo: nisem vedel, kaj pomeni.

* *Zdaj sem jaz v knjižnici, ne ti*